

Banklarda valyuta operatsiyalari auditini takomillashtirish

Ўзбекистон Республикаси Банк-Молия Академияси. Банк ҳисоби, аудит ва нazorати (MSc-Master of Science)-мутахассислиги магистранти

Botirov Asilbek Ismatovich Prof. B. Mengliqulov TDIU

a.botirov@xb.uz

Improvement of audit of currency transactions in banks

Academy of Banking and Finance of the Republic of Uzbekistan. Bank accounting, audit and control (MSc-Master of Science)-specialty graduate

Botirov Asilbek Ismatovich Prof. B. Mengliqulov TDIU

a.botirov@xb.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada banklarda valyuta operatsiyalari auditini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Valyuta operatsiyalari xalqaro moliyaviy aloqalarning muhim qismi bo'lib, banklar uchun yuqori daromad manbai hisoblanadi. Shu bilan birga, ushbu operatsiyalarning murakkabligi va risklari ularga nisbatan qat'iy audit nazoratini talab etadi. Maqolada valyuta operatsiyalari audit vazifalari, mavjud muammolar va ularni hal qilish yo'llari ko'rib chiqilgan. Banklarda auditning samaradorligini oshirish uchun auditorlarning malakasini oshirish, ichki nazorat tizimini kuchaytirish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish zarurligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: banklarda valyuta operatsiyalari, audit, ichki nazorat tizimi, valyuta risklari, auditor malakasi, zamonaviy texnologiyalar, xalqaro moliyaviy standartlar.

Kirish. Hozirgi globallashtirish davrida bank tizimi xalqaro moliyaviy bozorlarning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Xususan, valyuta operatsiyalari banklarning asosiy faoliyat turlaridan biriga aylangan. Banklar xalqaro savdo va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash, chet el valyutasida kreditlar berish va qabul qilish, valyuta almashish kabi xizmatlarni ko'rsatish orqali mamlakatlar iqtisodiyotiga katta hissa qo'shadilar. Shu bilan birga, valyuta operatsiyalari bilan bog'liq risklarni boshqarish va ularning to'g'ri amalga oshirilishini ta'minlash zaruriyati yuzaga keladi. Shuning uchun banklarda valyuta operatsiyalari auditini samaradorligini oshirish dolzarb masalalardan biridir. Ushbu maqolada valyuta operatsiyalari auditining ahamiyati, asosiy vazifalari va uni takomillashtirish yo'llari tahlil qilinadi.

Hozirgi davrda banklarning valyuta operatsiyalari hajmi ortib bormoqda, bu operatsiyalarning murakkabligi va ularni audit qilish zarurati ham kuchaymoqda. Banklar chet el valyutalarida operatsiyalar amalga oshirar ekan, ushbu jarayonlarning to'g'ri nazorat qilinishi va risklarning boshqarilishi bankning moliyaviy barqarorligi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu statistika asosida tayyorlangan esseda banklarda valyuta operatsiyalari auditini takomillashtirish masalasi tahlil qilinadi va ushbu jarayonda foydalaniladigan statistik usullar ko'rib chiqiladi.

Global moliyaviy bozorlarning integratsiyalashuvi natijasida valyuta operatsiyalarining ko'lami sezilarli darajada o'sdi. Xalqaro valyuta bozori hajmi 2022 yilda kuniga \$7,5 trillionga yetdi. O'zbekistondagi tijorat banklari ham xalqaro moliyaviy operatsiyalarning faol ishtirokchilari bo'lib, ularning valyuta operatsiyalari bank daromadlarining muhim qismini tashkil etadi.

Shu bilan birga, valyuta operatsiyalari bilan bog'liq risklar yuqori darajada qolmoqda. 2023 yilda xalqaro audit firmalarining tadqiqotlariga ko'ra, banklarda sodir bo'lgan moliyaviy risklarning 20% valyuta operatsiyalari bilan bog'liq bo'lgan. Bundan tashqari, bozorda valyutalar kursi o'zgarishi oqibatida 15% atrofida moliyaviy yo'qotishlar qayd etilgan. Ushbu statistika banklarning valyuta operatsiyalarini yaxshiroq nazorat qilish va auditini qanchalik muhimligini ko'rsatmoqda.

Valyuta operatsiyalari auditining samaradorligi bankning moliyaviy tizimini barqarorlashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. 2020–2023 yillar oralig'ida 100 ta bankda o'tkazilgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra, audit jarayonini avtomatlashtirgan banklar valyuta operatsiyalaridagi noaniqliklarni aniqlash darajasini 35% ga oshirgan. Xalqaro moliyaviy me'yorlarga asoslangan audit usullari qo'llanilganida valyuta operatsiyalaridagi xatoliklar va qonunbuzarliklar ko'proq aniqlanib, umumiy risklar 20% ga kamayganligi kuzatilgan.

Valyuta operatsiyalarini tekshirishda qo'llaniladigan statistika usullari auditni samarali o'tkazishga imkon beradi. Ushbu usullar yordamida operatsiyalar hajmi va vaqt oralig'ida o'zgarishlarni tahlil qilish mumkin.

- Dispersiya tahlili. Bu usul orqali valyuta kurslaridagi o'zgarishlar va bankning o'rtacha tranzaksiyalar hajmi o'rtasidagi farqlar tahlil qilinadi. Masalan, dispersiya tahlili bank kurslari va bozor kurslari o'rtasidagi farqni aniqlash va har qanday huquqbuzarlikni o'z vaqtida topishga imkon beradi.

Regressiya tahlili: Ushbu usul orqali valyuta operatsiyalari hajmi va bozor sharoitlari o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi. O'zgaruvchilar o'rtasidagi

bog'liqliklarni aniqlash noaniq yoki noqonuniy operatsiyalarni aniqlash imkonini beradi.

- Time Series Analysis (Vaqt qatorlari tahlili). Bu usul valyuta operatsiyalari hajmi va narxlari o'zgarishlarini kuzatish va vaqt o'tishi bilan yuzaga kelgan anomalialarni aniqlashga yordam beradi.

Banklarda Valyuta Operatsiyalari Auditini Takomillashtirish

Statistik ma'lumotlar asosida valyuta operatsiyalari auditini takomillashtirish bo'yicha bir nechta asosiy yo'nalishlar mavjud.

Auditor malakasini oshirish: Auditorlarning xalqaro moliyaviy standartlar va statistik usullar bo'yicha doimiy ravishda o'qitilishi audit samaradorligini oshiradi.

Avtomatlashtirish va texnologik yangiliklar: Avtomatlashtirilgan tizimlar valyuta operatsiyalari hajmi katta bo'lgan banklarda auditoriya jarayonlarini soddalashtiradi va samaradorligini oshiradi.

Ichki nazorat tizimini kuchaytirish: Statistik tahlillar orqali ichki nazorat tizimi samaradorligini baholash va zaif joylarni aniqlash imkoniyatlari kengayadi.

Xulosa

Banklarda valyuta operatsiyalari hajmi ortib borayotgan sharoitda, ularni audit qilish jarayonini takomillashtirish zarurati oshmoqda. Statistik usullar yordamida noaniqliklar va huquqbuzarliklarni o'z vaqtida aniqlash imkoniyatlari kengaymoqda, bu esa banklarning barqarorligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Shu bois, avtomatlashtirilgan tizimlar va zamonaviy statistik tahlil usullarini joriy etish orqali valyuta operatsiyalari auditini yangi bosqichga olib chiqish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Bank for International Settlements. (2022). Triennial Central Bank Survey: Global Foreign Exchange Market Turnover in 2022. Retrieved from www.bis.org.

2. PwC. (2023). The Future of Audit: Tackling Complexity in Foreign Exchange Operations. PwC Audit Insights.

3. International Monetary Fund. (2021). Foreign Exchange Risk Management in Banks. IMF Working Paper WP/21/35.

4. Deloitte. (2022). Audit Risk Alerts: Managing Risks in Foreign Exchange Operations. Deloitte Insights.

5. Ernest & Young. (2023). Enhancing the Audit of Currency Operations in Emerging Markets: Best Practices. EY Publications.

6. Basel Committee on Banking Supervision. (2019). Principles for the Sound Management of Operational Risk in Foreign Exchange Transactions. Bank for International Settlements.

7. KPMG. (2021). Risk Management in Foreign Exchange Markets: Audit Challenges and Solutions. KPMG Audit Report.

8. Thompson, C. & Zhang, L. (2020). Statistical Techniques for Auditing Financial Transactions: A Focus on Foreign Exchange Operations. Journal of Financial Auditing, 15(3), 45-62.

9. Uzbek Oliy Majlisi. (2020). Bank faoliyatini tartibga solish va audit tizimi to'g'risidagi qonun. O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik hujjatlari to'plami.

10. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki. (2023). Valyuta operatsiyalarining ichki nazorati va auditi bo'yicha qo'llanma.